

Posudok na habilitačnú prácu/monografiu:

Kosturková, M. 2020. Konceptualizácia kritického myslenia so zameraním na pregraduálnu prípravu v odbore učiteľstvo, Wolters Kluwer SR, s.r.o., 224 s., ISBN 978-80-571-0342-4

Psychologickým potvrdením kognitívnej modifikovateľnosti sa zdôraznila potreba rozvíjať kritické myslenie ako kľúčovej požiadavky, či kompetencie nevyhnutnej pre život a celoživotné učenie sa. V globálnom meradle je efektívne učenie a rozvoj kritického myslenia spájané s podporou kognitívnych funkcií už viac ako 5 desaťročí. Na Slovensku sa pojem kritické myslenie začína častejšie používať až na prelome 20. a 21. storočia. Do štátneho vzdelávacieho programu sa nová cieľová požiadavka rozvíjania kritického myslenia dostáva až v roku 2008, na základe analýz meraní PISA 2003, 2006, no v konečnom dôsledku ani výsledky meraní PISA 2009, 2012, 2015 nepriniesli uspokojivé výsledky o úrovni našich žiakov v oblasti gramotnosti a poukazujú na skutočnosť, že vyššie kognitívne funkcie, najmä samostatné, hodnotiace a kritické myslenie sú v slovenských školách rozvíjané nedostatočne. Reflexia tejto skutočnosti je preto cieľom výskumného snaženia viacerých výskumných pracovísk, no vymedzenie konceptu kritického myslenia zostáva aj napriek množstvu filozofických, psychologických i pedagogických pohľadov a pokusov stále nejednotné.

Hľadanie jednotného ponímania stroskotáva na argumentoch podstaty kritického myslenia, preto habilitačnú prácu Martiny Kosturkovej, ktorá konceptualizáciou fenoménu vnáša svetlo do problematiky kritického myslenia považujem za vysoko aktuálnu.

Autorka si kladie za cieľ prostredníctvom rozsiahleho textu predstaviť historický kontext kritického myslenia a teórií v ponímaní vybraných osobností; prostredníctvom analýzy dospieť k definovaniu pojmu a sumarizovať možnosti jeho operatívneho vymedzenia; na základe komparácie rôznych modelov špecifikovať komponenty kognitívnej a afektívnej domény, ktoré by mohli byť prijateľné ako všeobecný konsenzus pre kritického mysliteľa a prostredníctvom reflexie vlastných experimentálnych zásahov predstaviť teoreticko-aplikačný model procesu kritického myslenia. Vyústením konceptualizácie kritického myslenia sú ciele v empirickej rovine, kde je zámerom autorky analyzovať oblasti, ktoré boli súčasťou skúmania kritického myslenia v slovenskej a zahraničnej vedeckej sfére za obdobie rokov 2015 – 2020; komparovať tieto domáce a zahraničné vedecké výstupy a špecifikovať oblasti dôležité pre redizajn pregraduálnej prípravy učiteľských študijných programov v súlade s celosvetovými požiadavkami na profil absolventa pre trh práce.

Predložená monografia je z formálneho hľadiska štruktúrovaná do piatich kľúčových kapitol orientovaných na východiská skúmania kritického myslenia, konceptualizáciu kognitívnych zručností a afektívnych dispozícií kritického myslenia, konceptualizáciu procesu kritického myslenia, metodologické zameranie kritického myslenia vo vedeckej sfére a oblasti kritického myslenia ako predmetu vedeckého skúmania a inšpirácie pre redizajn pregraduálnej prípravy. Súčasťou štruktúry je terminologický slovník vysvetľujúci vybrané pojmy a vecný a menný register a rozsiahly prehľad použitých literárnych prameňov, ktorý sám osebe predstavuje prehľadovú prácu k téme kritické myslenie v našej, ako aj širokej proveniencii.

Východiská skúmania kritického myslenia v ponímaní autorky predstavuje stručná analýza historických konceptov kritického myslenia v prácach Sokrata, Platóna, Aristotela a gréckych skeptikov, Akvinského, Bacona, Descartesa, Moorea, Machiavelliho, Hobbesa, Locke, Boylea, a iných osvietenecov, ale aj Deweya, Toulmina, Guilforda, či predstaviteľov kognitívno-psychologických a sociokognitívnych teórií a analytický pohľad na vývin definícií kritického myslenia prierezom 20. storočia, najmä prác Paula, Ennisa, a ďalších autorov uvedených v tabuľke 1.1. Kritická analýza vývoja definovania kritického myslenia je z môjho pohľadu zdrojom úvahy o operacionalizovateľnosti kritického myslenia v kontexte identifikácie jeho úrovne.

Druhá kapitola je zameraná na popis dimenzií kritického myslenia v kognitívnej a afektívnej doméne. V zmysle vymedzenia cieľa a samotného analytického vymedzenia kognitívnych zručností a afektívnych dispozícií ide o dimenzie kritického myslenia vymedzené v konsenzuálnej definícii publikovanej v Delphi Report (1990) a Glaserove, Ennisove a Austeinove kognitívne komponenty a dispozície kritického myslenia vymedzené Enisom, Paulom a Halpernovou. Súčasťou analýzy je aj popis zastúpenia týchto komponentov v merných prostriedkoch využívaných od roku 1985 až po najnovšie testy (The Critical Thinking) z roku 2014.

Predmetom tretej kapitoly je konceptualizácia procesu kritického myslenia a autorka v nej spracúva východiská potrieb rozvoja kritického myslenia a elementy kritického myslenia podľa Paul a Elder (1992). Opisuje tiež program rozvoja kritického myslenia a štrukturálne prvky procesu rozvoja kritického myslenia.

V štvrtej kapitole autorka popisuje dizajn výskumného spracovania obsahovej analýzy vybraných vedeckých štúdií s kľúčovým slovom „kritické myslenie“ publikovaných v rokoch 2015-2020 metódou systematic map a ich kategorizáciu podľa obsahu, frekvencie tematiky oblasti a metodológie skúmania a cieľovej skupiny.

Z hľadiska novosti a prínosnosti považujeme za kľúčovú nasledujúcu, piatu, kapitolu, ktorá prezentuje zistenia z analýzy domácich a zahraničných štúdií, pričom sú kategorizované tri oblasti problematiky (filozofia pre deti, psychologická gramotnosť a charakterové vzdelávanie), ktoré tvoria základ pre inováciu pedagogicko-psychologického základu učiteľských študijných

programov v SR. Prehľad vhodne dopĺňa výber komponentov, ktoré sú často predmetom skúmania vo väzbe s kritickým myslením. Je to tvorivosť, zručnosti myslenia vyššieho radu (Bloomova taxonómia a jej vyššie úrovne kognície) a dispozície kritického myslenia. Ich význam je najmä v rovine diagnostiky úrovne kritického myslenia.

Samotná prezentácia výsledkov systematického mapovania prináša čitateľovi prehľad o orientácii najnovších výskumných snáh v oblasti kritického myslenia a považujem ju za výbore spracovaný prehľad východísk a implicitných námetov pre ďalší výskum, a to nielen psychologický, ale najmä pedagogický, ktorého výsledky môžu smerovať k aplikácii zásadných inovácií v procesoch vzdelávania, smerujúcich k zvyšovaniu úrovne kritického myslenia ďalších generácií - myslenia osobností 21. storočia.

Predložený text evokuje otázku, ktorý z pedagogických prístupov rozvíjania kritického myslenia autorka preferuje infúzny, teda koncept založený na špecifickosti domén (kritické myslenia ako kognitívna doména) alebo všeobecný (kritické myslenia ako špecifická zručnosť)? Sú totiž zdrojom základného odporúčania aplikácie stratégií rozvíjania kritického myslenia. Podstatou je odporúčanie rozvíjať kritické myslenie v rámci jednotlivých vyučovacích predmetov alebo je lepšie rozvíjať zručnosti kritického myslenia prostredníctvom samostatných programov nezávislých na obsahoch vzdelávania?

Záver: Monografia PhDr. PaedDr. Martiny Kosturkovej, PhD. je spracovaná na vysokej odbornej úrovni. Autorka preukazuje adekvátny prehľad v konceptuálnej rovine kritického myslenia i procesu jeho rozvíjania a taktiež v jeho konštruktívnych charakteristikách. Po úspešnej obhajobe habilitačnej práce odporúčam udeliť menovanej vedecko-pedagogickú hodnosť docentky v odbore pedagogika.

V Nitre, 26.9.2021

prof. PaedDr. Jana Duchovičová, PhD.